

Nya drag i sovjetisk utrikespolitik

I Moskva har Sovjetunionen och Västtyskland slutit ett avtal, som förefaller tyda på en ny kurs i sovjetisk utrikespolitik. Men det är svårt att veta vad avtalet innebär. Redaktör Frank Bjerkholt i Morgenbladet i Oslo anser för sin del, att Moskva inte reducerat sina utrikespolitiska målsättningar, som är lika klart nationella nu som de ryska var på tsar Nicolaus I:s tid. Genom avtalet med Västtyskland har Moskva fått ett västtyskt erkännande av den sovjetiska hegemonien i Östeuropa. Avtalet är vidare ingånget över huvudet på satellitstaterna. Moskva har vunnit mycket men ej givit upp någonting, menar han, och Bresjnevdoktrinen består oförändrad. Sovjetunionen anser sig fortfarande ha rätt att utöva kontroll över andra kommuniststater, eventuellt med våld.

Det skulle kunna se ut som om Sovjet hade slagit in på en fredligare kurs gentemot omvärlden i och med de förhandlingserbjudanden, som kommit från Moskva. Man har etablerat ett samarbete med Västtyskland efter ickevåldsavtalet. I Mellersta Östern gör man försök att bilägga konflikten efter sovjetisk press på Egypten. Gentemot Kina tycks Sovjet nu snarare vara böjt för ett avtal än för ett preventivt angrepp.

Frågan om vad som ligger bakom denna nya stil från Moskvans sida, vilka motiv, som förklarar de nya framstötarna, diskuteras av sovjetologer världen över. Det hör till bilden att oenigheten är stor. Grovt skisserat delar sig specialisterna i två läger. Det ena tror att Sovjetregimen har inträtt i en mera förnuftig, moderat fas, där landet försöker att uppträda som stormakt men har funnit sig i nödvändigheten att dela världen med andra, först och främst med USA. Det andra lägret hävdar däremot att vi är vittne till en medveten utvidgning av den sovjetiska maktpolitik, som nu tar sikte på ökat inflytande och kontroll i Europa, i Mellersta Östern och i Asien. Den förhandlingsfas, som nu är inledd, är bara ett logiskt led i denna expansiva politik.

Bägge dessa uppfattningar har tydligen fångat något av verkligheten. Enligt min mening är det riktigt att Moskva har resignerat inför möjligheten att driva en global kommunistisk politik som på Stalins tid, då alla partier löd Moskvans röst. Brottet med Kina och med Jugoslavien har tvingat sovjetledarna att reducera sin roll som världskommunismens ledare.

Detta betyder emellertid inte att Moskva reducerat sina utrikespolitiska målsättningar. Tvärtom, flera omständigheter tyder på att dessa är utvidgade. Men de har nu placerats på ett traditionellt tsaristiskt underlag. Naturligtvis var också Stalins utrikespolitik baserad på gammalryska nationella intressen, men dessa kunde gynnas inom en ram av internationell kommunistisk målsättning. När detta icke är möjligt för dagens ledare i Moskva, har de mera öppet blivit tvungna att avslöja sin rent nationalistiska politik.

Nicolaus I som förebild

Det ligger mycket nära till hands att förklara dagens sovjetiska utrikespolitik med tsar Nicolaus I:s expansionsplaner. Det visar sig, att de senare är förbluffande lika dem som dagens ledare i Kreml följer. Man finner då också en logisk förklaring till den förhandlingsfas, som Moskva har inlett. Den står icke i fredens utan i expansionens tjänst.

Nicolaus I uppfattade sig själv som Europas gendarm. Han slog ned det polska upproret 1830 och den ungerska revolutionen 1848. Rysk intervention i Östeuropa är alltså icke av nytt datum. Nicolaus tänkte också sända trupper till Nederländerna under det belgiska upproret. Han var rädd för varje förändring på Europas karta. Vidare expanderade Nicolaus söderut mot Kaukasus. Han trängde in på persiskt område, och han tilltvang sig utfart genom Bosporen till Medelhavet genom ett krig mot Turkiet. Ett senare krig ledde till brittisk-fransk intervention, Krimkriget.

Mönstret för denna expansiva utrikes-

politik påminner som man ser mycket om dagens rubriker i tidningarna.

Tsar Nicolaus uppfattade Europa som sitt intresseområde. Han försökte finna en väg till Medelhavet. Han expanderade i Fjärran Östern på Kinas bekostnad. Behovet av maritim förbindelse mellan detta väldiga landområde i öst och väst framstod som en konsekvens.

Det är också av intresse att lägga märke till att något liknande det imperium, som Nicolaus sökte realisera, en gång har existerat, nämligen det mongoliska under Djingis Khan. Då Ivan den förskräcklige 1547 lät kröna sig till tsar i stället för att förbli storfurste av Moskva gjorde han det med den motiveringen, att han hade blivit arvtogare till det mongoliska riket, som hade kontrollerat allt land mellan Kina och Ungern.

Andra märkliga paralleller är att Djingis Khans efterkommande försökte alliera sig med Egypten för att inringa Turkiet och Persien. Egyptens strategiska belägenhet är tydlig för den som ser på världen från det euroasiatiska fastlandet. I dag har den gamla moskovitiska linjen funnit nya möjligheter, eftersom såväl Frankrike som Storbritannien har förlorat sin plats som dominerande makter längs vattenvägarna från Europa till Asien.

Man kan alltså finna en mening i den aktuella sovjetiska förhandlingsperioden genom att se den i ljuset av gammal tsaristisk politik. Genom att överge den kommunistiskt grundade utrikespolitiken och basera sig på en nationalistisk har Moskva funnit anledning att söka främja sina aspirationer med konventionella medel.

Problemet Västtyskland

Allt eftersom Västtyskland etablerade sig som den dominerande makten i Väst-europa måste det mer och mer förefalla som en bakväg att försöka isolera Bonn-republiken genom en mot den riktad ideologisk kampanj. Det blev efterhand en mycket svag grund för en Europapolitik att bygga den på antityska stämningar runt om i världen. Västtyskland lät sig icke isolera. Det enda logiska måste vara att söka komma till en uppgörelse med den nya tyska makten och försöka få den att tjäna de sovjetiska intressena.

En sådan helomvändning från den gamla linjen var naturligtvis ett stort beslut att fatta i Kreml. Andra, som hade försökt sig på något liknande, hade fått betala dyrt. Beria blev på sin tid beskyldd för att vilja sälja Östtyskland för ett avtal med Västtyskland, och Chrustjov blev anklagad för en liknande felaktig politik. Triumviratet i Kreml känner sig tydligen starkt nog att inleda denna nya linje, och det faktum, att hela elva av politbyråns medlemmar med Bresjnev i spetsen var närvarande vid ceremonien då det tysk-sovjetiska avtalet undertecknades, visar hur viktig man ansåg saken vara.

Moskvas avsikt med avtalet är dubbel. Man önskar dra västtysk uppmärksamhet österut, bort från Västeuropa, för att därmed om möjligt hindra en västeuropeisk integration, präglad av tysk effektivitet. Moskva kan ej hoppas på att dominera Europa efter en amerikansk nedtrappning av sin närvaro här, om det skulle bli en politisk samling omkring EEC.

Ingen avspänning

Det handlar alltså icke om någon ny sovjetisk avspänningslinje i Europa, som kan ge de östeuropeiska staterna större frihet. I framtiden kan en sådan bli följd av det tysk-sovjetiska avtalet, men detta är icke motivet från Moskvas sida. Tvärtom uppfattar Moskva avtalet som ett tyskt erkännande av den sovjetiska hegemonien i Östeuropa. Gränserna från krigsslutet har accepterats. Den sovjetiska kartan är godtagen. Ulbricht är den förste som har uppfattat att avtalet är träffat över huvudet på östeuropeerna. Dessa har ingen garanti för att också de skall få normalisera sina förbindelser med Bonn eller med Väst-europa i allmänhet.

Det är heller ingenting som tyder på att Bresjnev-doktrinen skall försvagas. Tvärtom vet man, att Moskva uppfattar de socialistiska länderna som sin intresse-sfär, så att Albanien och Jugoslavien skall försöka dragas in i denna sfär igen så snart Tito är borta och den albanska flirten med Mao är över. Avtalet med Bonn innebär ett steg vidare från Moskvas sida, icke att några tidigare positioner överges.

Den andra avsikten är mera materiell, nämligen att knyta västtysk expertis och kapital till sig för att upprusta moderniseringen och effektiviseringen av den sovjetiska industrien och näringslivet på det hela taget. Sovjetregimen har klart för sig att den icke är i stånd att lösa en avancerad industris problem utan måste söka assistans i den kapitalistiska världen.

För Mellersta Österns vidkommande förklaras den nya förhandlingsfasen på liknande sätt. Moskva har av nationella

motiv inget intresse i och för sig av att likvidera Israel. Ideologiskt kunde det vara motiverat att följa de extrema krafterna i Mellersta Östern till vägens slut. Kommunismens utbredning i området skulle främjas. Men Moskva är mera intresserat av att öppna Suez-kanalen än av att utbreda kommunismen och sätter Nasser högre än Arafat. Sovjet har byggt en stor modern flotta för att spela en världsroll. Då gäller det att skaffa sig kontroll över Mellersta Östern, icke nödvändigtvis att likvidera Israel. Konflikten i Mellersta Östern har givit Moskva ett fast fotfäste i Egypten. Nu är tiden inne att gå vidare, dvs att öppna kanalen och söka nya fotfästen i söder och öster längs de stora vattenvägarna.

Den nya linjen

När man talar om att Moskvas nya linje mera är att förstå som konventionell stormaktspolitik än som ideologiskt motiverad »världserövring», bör man tillfoga en viktig precisering. Det ideologiska elementet är hela tiden tillfinnandes, men på ett speciellt sätt. Den sovjetiska regimen bygger

på en snäv partipolitisk bas. Staten styres av ett litet fåtal, som grundar sin position med ideologiska argument. Det är därför av stor vikt för regimen att fasthålla vid det kommunistiska systemet, ty blott då kan makthavarna behålla makten.

Nu blir det emellertid allt mera uppenbart att det sovjetiska systemet behöver reformeras. Det är icke istånd att administrera ett avancerat samhälle som behöver ökad grad av expertis och därmed en viss grad av frihet för ekonomer och tekniker. Men sovjetledarna kan icke acceptera reformer, vilka uppenbarligen skulle innebära att partidiktaturen måste uppges. Det var just problematiken i den tjeckoslovakiska reformrörelsen.

För att komma förbi detta dilemma söker sovjetledarna öka sitt utrikespolitiska engagemang. Det är en välprövad metod att avleda uppmärksamheten från inre oroligheter. Världsflottan, raketvapnen, trupper vid Suez – allt detta skall ge intryck av att systemet fungerar och att det är stort att vara ryss. Så glömmer folket vardagen och polisstaten.

Också det är en tsaristisk tradition – så länge den varar.